

Helena Szewczyk

Prawne pojęcie wypadku przy pracy rolniczej

Roczniki Administracji i Prawa 14/1, 191-204

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

PRAWNE POJĘCIE WYPADKU PRZY PRACY ROLNICZEJ

1. UWAGI WPROWADZAJĄCE

Na osoby wykonujące pracę zarobkową czyhają liczne zagrożenia zawodowe. Uciążliwość pracy w gospodarstwie rolnym związana z jej specyficznym charakterem¹, jak również niski poziom stanu bezpieczeństwa i higieny pracy w rolnictwie² stanowią przyczyny licznych zagrożeń dla zdrowia i życia rolników, skutkujące wysoką wypadkowością. Ten szczególny stan rzeczy skłania do zainteresowania się wszelkimi możliwymi formami działań mającymi na celu jego poprawę. Za jeden z podstawowych obszarów wskazanych działań należy uznać system ubezpieczenia społecznego rolników obejmujący na mocy obowiązujących regulacji prawnych nie tylko zachowania mające na celu kompensację szkody poniesionej przez ubezpieczonego w wyniku wystąpienia tzw. zdarzeń losowych, lecz także działania prewencyjne, zapobiegające wypadkom przy pracy i rolniczym chorobom zawodowym. W związku z powyższym szczególnie istotne jest zbadanie, na ile obecnie obowiązujący w naszym kraju system ubezpieczeń społecznych rolników zapewnia skuteczną ochronę rolnikom i innym osobom objętym ubezpieczeniem społecznym w świetle ustawy z 20 grudnia 1990 roku o ubezpieczeniu społecznym rolników³, poszkodowanym wskutek rolniczych wypadków przy pracy, i jaki jest zakres tej ochrony. Obowiązki w tej dziedzinie optymalnych rozwiązań prawnych jest niezbędne ze względu na wagę dóbr prawnych w ten sposób chronionych, jakimi są życie i zdrowie osób pracujących w gospodarstwach rolnych oraz ich zdolność do wykonywania pracy rolniczej⁴. W związku z powyższym przedstawienia wymaga prawna definicja „wypadku przy pracy rolniczej”. Następnie w aspekcie wniosków *de lege ferenda* konieczna będzie analiza tego prawnego pojęcia.

2. WYPADKI PRZY PRACY ROLNICZEJ W PRAKTYCE

Liczba wypadków przy pracy rolniczej w ostatnich latach nadal utrzymuje się na wysokim poziomie. Dotyczy to również wypadków z udziałem dzieci do lat 16. Podczas gdy

* dr hab.; Katedra Prawa Pracy i Polityki Socjalnej Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego.

¹ Por. T. Rychlik, M. Kosieradzki, *Podstawowe pojęcia w ekonomice rolnictwa*, Warszawa 1978; L. Ostrowski, *Problemy społeczne wsi polskiej*, Warszawa 1989, s. 53 i nast. Chodzi zwłaszcza o takie jej cechy, jak: wydłużenie dnia roboczego, różnorodność i złożoność pracy, jej wielomiejscowość, sezonowość i połowy charakter prac wykonywanych w produkcji roślinnej, nieprzerwany cykl w produkcji zwierzęcej, eksploatacja środków technicznych o dużej energii i in.

² L. Ostrowski, *Problemy społeczne...*, s. 55; F. Małysz, *Wypadki i choroby zawodowe w gospodarstwie rolnym oraz świadczenia*. I, „Polityka Społeczna” 1989, nr 2, s. 17-20; J. Olesiński, *Działalność Państwowej Inspekcji Pracy w 1990 r. (II)*, „Praca i Zabezpieczenie Społeczne” 1992, s. 23-33.

³ Tekst jedn. Dz.U. z 2008 r., nr 50, poz. 291 ze zm.

⁴ D. Puślecki, *Stały i długotrwały uszczerbek na zdrowiu w wypadku przy pracy rolniczej*, „Przegląd Prawa Rolnego” 2008, nr 2, s. 246 i nast.

wskaźnik wypadkowości poza rolnictwem jest w ostatnich latach jednocyfrowy i waha się w granicach 7 do 9 osób na 1000 ubezpieczonych, w rolnictwie wskaźnik ten jest zawsze dwucyfrowy i na ogół przewyższa 15 poszkodowanych na 1000 ubezpieczonych, a bywały lata, że wynosił on ok. 30 osób.

KRUS podaje wskaźnik wypadkowości za lata 2008-2012 na poziomie 11 na 1000 ubezpieczonych, ale wyłącznie na podstawie decyzji powodujących wypłatę jednorazowych odszkodowań⁵. Wskazany przez KRUS wskaźnik wypadkowości nie obrazuje zatem w pełni rozmiarów tego zjawiska, bowiem wypadkami przy pracy rolniczej są również obecnie zdarzenia wypadkowe, które nie powodują stałego lub długotrwałego uszczerbku na zdrowiu w rozumieniu przepisów ubezpieczeniowych. KRUS odnotowuje na ogół każdego roku ponad sto wypadków śmiertelnych, a bywały lata, że było ich ok. 400⁶. Oznacza to, że co roku ginie wskutek zdarzeń wypadkowych w krótkim okresie czasu jedna duża wieś w naszym kraju.

Przyczyny wystąpienia rolniczych wypadków przy pracy rolniczej zasadniczo nie uległy w ostatnich latach zmianie. Przyczyn zdarzeń wypadkowych w rolnictwie jest wiele i związane są one ze specyficznym charakterem pracy rolnika, która charakteryzuje się brakiem ram czasowych, zmiennością warunków jej wykonywania, wielozadaniowością, obecnością w środowisku pracy dzieci i zwierząt. Pracę tę charakteryzuje nadmierny wysiłek fizyczny i psychiczny, eksploatacja wielu maszyn i urządzeń technicznych na ogół przestarzałych itp.⁷

Do najczęstszych wypadków przy pracy rolniczej należy zaliczyć upadki, upadki przedmiotów, pochwylenia i uderzenia przez ruchome części maszyn, przygniecenia, pogryzienia i inne zdarzenia z udziałem zwierząt (kopnięcia, ubodzenia, przewrócenia przez zwierzęta, działanie sił przyrody (skrajne temperatury, burze, trąby powietrzne itp.). Zgodnie z wynikami badań Instytutu Medycyny Wsi efektem tego są najczęściej skutki w postaci: złamań, skaleczeń, potłuczeń, zwichnięć, skręceń, oparzeń, zmiżdżeń (amputacji) itd.⁸

W rolnictwie występuje zatem bardzo wysokie ryzyko zawodowe, związane z narażeniem rolników na rolnicze wypadki przy pracy i rolnicze choroby zawodowe. Dane statystyczne wskazują na coroczny wzrost liczby wypadków przy pracy rolniczej i chorób zawodowych⁹. Znaczna grupa rolników nie korzysta jednak z ochrony, która powinna być zagwarantowana przez przepisy prawa ubezpieczeniowego. Zbyt mała liczba uznanych wypadków przy pracy rolniczej w rolnictwie w odniesieniu do pracowników świadczy również o tym, że rolnicy nie są objęci właściwą opieką medyczną. Przyczyny tego stanu rzeczy tkwią według opinii IMW w Lublinie w niedostatkach kadry, bazy i wyposażenia wiejskich ośrodków zdrowia¹⁰.

⁵ www.krus.gov.pl

⁶ www.krus.gov.pl

⁷ L. Solecki, *Stres w pracy i życiu rolnika – jego skutki zdrowotne*, „Ubezpieczenia w Rolnictwie. Studia i Materiały” 2008, nr 32, s. 15-22; tenże, *Ocena ryzyka zawodowego w rolnictwie*, „Ubezpieczenia w rolnictwie. Studia i Materiały” 2010, nr 36, s.75-88; D. Puślecki, *Spółeczne ubezpieczenie wypadkowe rolników. Zagadnienia prawne*, Warszawa – Poznań 2011, s. 119 i n.

⁸ J. Zagórski, *Wypadki przy pracy w indywidualnych gospodarstwach rolnych. Wypadkowość w rolnictwie*, Lublin 1996; zob. też Roczne Raporty Biura Prewencji i Rehabilitacji KRUS.

⁹ L. Solecki, *Ocena ryzyka...*, s. 77 i nast; H. Jaworski, *Wypadki przy pracy i choroby zawodowe rolników oraz działalność prewencyjna KRUS w 2006 roku*, „Ubezpieczenia w Rolnictwie. Studia i Materiały” 2007, nr 31, s. 7-26; Wypadki przy pracy i choroby zawodowe rolników oraz działalność prewencyjna KRUS w 2008 roku. KRUS. Warszawa, maj 2009.

¹⁰ Zob. Stan ochrony pracy w rolnictwie indywidualnym w województwie małopolskim. Okręgowy Inspektorat Pracy w Krakowie. Kraków 2006.

Dane KRUS nie odzwierciedlają zatem rzeczywistej liczby rolniczych wypadków przy pracy w Polsce. Poza tym znane są w praktyce przypadki osób, u których stwierdza się jedynie niezdolność do pracy z ogólnego stanu zdrowia. W praktyce corocznie wzrasta też ilość wypłacanych świadczeń chorobowych z ubezpieczenia społecznego rolników, a zwłaszcza zasiłków chorobowych¹¹.

Konieczne są więc dalsze badania empiryczne nad wpływem szkodliwych i uciążliwych warunków pracy w środowisku pracy na stan zdrowia osób pracujących w rolnictwie. Wymagałoby to jednak stworzenia w Polsce nowego modelu ubezpieczeniowego¹², co wiąże się z modyfikacją prawnego pojęcia wypadku przy pracy rolniczej. Pozwoliłoby to włączyć do zakresu tego pojęcia niektóre nieszczęśliwe zdarzenia pozostające przynajmniej w pośrednim związku z pracą rolniczą, które nie mają obecnie statusu rolniczych wypadków przy pracy, a zatem objąć ochroną społecznego systemu ubezpieczeniowego pozostałą grupę wypadków przy pracy rolniczej.

3. POJĘCIE PRAWNE WYPADKU PRZY PRACY ROLNICZEJ

Pod pojęciem choroby zawodowej rozumie się najczęściej w doktrynie ostry lub przewlekły stan chorobowy, który powstał wskutek długotrwałego, szkodliwego oddziaływania warunków pracy w gospodarstwie rolnym na organizm rolnika. W odróżnieniu od wypadku przy pracy rolniczej wystąpienie rolniczej choroby zawodowej świadczy o długotrwałym narażeniu pracownika na zachorowanie z powodu szkodliwych warunków pracy¹³.

Oprócz definicji choroby zawodowej ustawa z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników¹⁴ wprowadziła pojęcie tzw. wypadku przy pracy rolniczej, w odróżnieniu od pojęcia tzw. wypadku przy pracy w gospodarstwie rolnym, charakterystycznego dla poprzedniej regulacji prawnej. Nastąpiło to przy wykorzystaniu dotychczasowego dorobku orzecznictwa sądowego w tym zakresie¹⁵. W przepisie tym w stosunku do poprzedniego stanu prawnego został bardziej jednoznacznie podkreślony związek przyczynowo-skutkowy zdarzenia wypadkowego z pracą rolniczą, co jest rozwiązaniem bardziej restrykcyjnym niż w obowiązującym w poprzednim stanie prawnym. Zatem nie każdy wypadek w gospodarstwie rolnym może być obecnie uznany za wypadek przy pracy rolniczej¹⁶.

W myśl art. 11 ust. 1 wskazanej ustawy za wypadek przy pracy rolniczej uważa się zdarzenie nagle, wywołane przyczyną zewnętrzną, które nastąpiło:

1) na terenie gospodarstwa rolnego, które ubezpieczony prowadzi lub w którym stale pracuje, albo na terenie gospodarstwa domowego bezpośrednio związanego z tym gospodarstwem rolnym, lub

¹¹ Zob. D. Puślecki, *Zasiłki chorobowe z ubezpieczenia społecznego rolników*, „Ubezpieczenia w Rolnictwie. Studia i Materiały” 2011, nr 39, s. 63.

¹² Zob. D. Puślecki, *Nowy model społecznego ubezpieczenia wypadkowego rolników*, „Przegląd Prawa Rolnego” 2010, nr 2, s. 79 i nast.

¹³ T. Wyka, *Ochrona zdrowia i życia pracownika jako element treści stosunku pracy*, Warszawa 2003.

¹⁴ Tekst jedn. Dz.U. z 2013 r., poz. 1403.

¹⁵ Zob. Z. Szymańska, *Wypadek przy pracy w gospodarstwie rolnym w świetle orzecznictwa Sądu Najwyższego i piśmiennictwa za lata 1978-80 (zagadnienia wybrane)*, „Nowe Prawo” 1981, nr 6, s. 21-31.

¹⁶ Por. W. Kobielski, *Wypadki przy pracy i choroby zawodowe rolników-wybrane problemy*, „Ubezpieczenia w Rolnictwie. Studia i Materiały” 2005, nr 2, s.30; K. Rodak, *Kształtowanie się pojęcia wypadku w ubezpieczeniu społecznym rolników*, „Ubezpieczenia w Rolnictwie. Studia i Materiały” 2012, nr 45, s. 50.

2) w drodze ubezpieczonego z mieszkania do gospodarstwa rolnego, o którym mowa w pkt 1) albo w drodze powrotnej, lub

3) podczas wykonywania poza terenem gospodarstwa rolnego, o którym mowa w pkt 1 zwykłych czynności związanych z prowadzeniem działalności rolniczej albo w związku z wykonywaniem tych czynności, lub

4) w drodze do miejsca wykonywania czynności, o których mowa w pkt 3) albo w drodze powrotnej.

Wykładnia pojęcia wypadku przy pracy rolniczej już na wstępie napotyka trudności ze względu na brak ustawowej definicji pracy rolniczej oraz wprowadzenie do definicji wypadku szerszego pojęcia działalności rolniczej, które w prawie rolnym ujmowane jest zbyt wąsko, ponieważ nie obejmuje czynności przygotowawczych i organizacyjnych, a także czynności mieszczących się w fazie poprodukcyjnej¹⁷.

O istnieniu wypadku przy pracy w znaczeniu prawnym możemy mówić jedynie wtedy, gdy zostały spełnione łącznie trzy, występujące jednocześnie elementy składowe: nagłość zdarzenia, zewnętrżność przyczyny i związek z pracą¹⁸.

Aby zdarzenie uznane zostało za nagłe, czynnik, który je powoduje, musi oddziaływać na poszkodowanego przez krótki czas. Pojęcie krótkotrwałości nie jest jednak jednoznacznie określone w kategoriach czasowych; kryterium decydującym jest tutaj nie tyle krótki czas trwania zdarzenia, ile wymóg, by świadomość poszkodowanego nie zdążyła zarejestrować stanu zagrożenia, skutkiem czego poszkodowany mógłby przedsięwziąć działania zaradcze, nie dopuszczając do zaistnienia wypadku.

Za zdarzenia nagłe uznaje się m.in. upadek poszkodowanego lub upadek przedmiotów na poszkodowanego, przejechanie, uderzenie lub pochwycenie przez środki transportu w ruchu, pochwycenie przez części ruchome maszyn i urządzeń, działanie prądu. Jednocześnie za zdarzenie nagłe uznaje się sytuacje, gdy poszkodowany narażony był na działanie skrajnych temperatur spowodowanych czynnikami klimatycznymi, skutkiem czego doznał udaru słonecznego lub odmrożeń ciała, albo też narażony był na oddziaływanie materiałów szkodliwych, np. środków chemicznych. W takich przypadkach za graniczny okres trwania zdarzenia przyjmuje się jeden dzień. Jednakże czas trwania dniówki roboczej również nie może być uznany za ostateczną granicę cechy nagłości zdarzenia, nie można bowiem wykluczyć uznania za nagłe zdarzenia trwającego nawet przez dłuższy czas, jeśli zachodzą szczególnie okoliczności. W odniesieniu do wypadków przy pracy rolniczej czas trwania dniówki roboczej tym bardziej nie może stanowić granicy przesądzającej o tym, czy określone zdarzenie ma charakter nagły, czy nie. Pracy w rolnictwie nie da się określić godzinowo tak jak dniówki w zakładzie pracy, ponieważ trwa ona od świtu do nocy, a niejednokrotnie przez całą dobę.

Jeśli chodzi więc o kryterium nagłości w odniesieniu do pracy w rolnictwie, to podzielać pogląd F. Małysha, za nagłe należałoby uznać nie tylko zdarzenia wywołane działaniem jednorazowym i w krótkim czasie, ale również zdarzenia trwające przez dłuższy

¹⁷ Zob. D. Puślecki, *Pojęcie wypadku przy pracy rolniczej – uwagi de lege ferenda*, „Przegląd Prawa Rolnego” 2011, nr 2, s. 66-67; tenże, *Spółeczne ubezpieczenie...*, s. 119 i n.

¹⁸ Por. I. Jędrasik-Jankowska, *Ubezpieczenie społeczne*, t. III: *Ubezpieczenie chorobowe. Ubezpieczenie wypadkowe*, Warszawa 2003, s. 148 i nast; T. Szymanek, W. Zarychta, *Wypadki przy pracy i dochodzenie roszczeń*, Warszawa 2004; D. Puślecki, *Z problematyki prawnej wypadku przy pracy rolniczej*, „Prawo i Administracja” 2006, nr 5, s. 325-342; H. Szewczyk, *Prawne problemy wypadków przy pracy i chorób zawodowych w rolnictwie*, [w:] *Z problematyki prawa pracy i polityki społecznej*, t.16, red. A. Nowak, Katowice 2005, s. 152 i nast.

czas, przyjmując za granicę w zasadzie okres jednej doby. Nie może to być jednak granica ostateczna, ponieważ ze względu na specyfikę pracy w rolnictwie nie można wykluczyć możliwości uznania za nagłe zdarzenia trwające dłużej niż jedną dobę¹⁹.

Drugi warunek, którego spełnienie jest konieczne, aby zdarzenie uznano za wypadek przy pracy, stanowi zewnętrzność przyczyny, co oznacza, że czynnikiem sprawczym może być każde zjawisko świata zewnętrznego, w tym zachowania innych ludzi oraz zwierząt. Poszkodowany nie może się wprawdzie swoim działaniem przyczynić do zaistnienia wypadku, np. wskutek rażącego niedbalstwa lub z powodu nietrzeźwości, ale wina poszkodowanego nie ma wpływu na sam byt wypadku przy pracy rolniczej, ma natomiast wpływ na nabycie i wymiar świadczeń powypadkowych.

W orzecznictwie sądowym przyjmuje się, iż wymóg zewnętrzności przyczyny nie oznacza jednak, iż ma ona być wyłączną przyczyną doprowadzającą bezpośrednio do choroby, kalectwa lub śmierci poszkodowanego. Do uznania wypadku przy pracy wystarczy, że jej działania miało choćby tylko pośredni wpływ na skutek tego, iż wzmogło dolegliwości natury wewnętrznej. Pozwoliło to uznać w pewnych sytuacjach za wypadek przy pracy także np. zawał serca²⁰.

Przytoczone wyżej zdarzenia mogą być więc uznane za wypadek przy pracy rolniczej pod warunkiem, że czynniki zewnętrzne były istotną i współdecydującą przyczyną wypadku. Przyczyna wypadku przy pracy rolniczej może mieć zatem charakter mieszany, sprowadzający się do istnienia przyczyny zewnętrznej oraz wewnętrznej, tkwiącej w organizmie ubezpieczonego. Jednak to czynnik zewnętrzny, tkwiący w środowisku pracy, musi mieć charakter czynnika decydującego. Wystarczy zatem, aby działanie przyczyny zewnętrznej wywarło tylko pośredni wpływ na skutek zdarzenia poprzez wywołanie dolegliwości natury wewnętrznej.

4. ZWIĄZEK WYPADKU Z PRACĄ ROLNICZĄ

Jeżeli wypadek zdarzy się na terenie gospodarstwa domowego albo na terenie gospodarstwa rolnego, to każde takie zdarzenie może być uznane za wypadek przy pracy rolniczej, pod warunkiem że pozostaje w związku z czynnościami związanymi z prowadzeniem działalności rolniczej albo w związku z wykonywaniem takiej działalności, nawet gdy przekraczają one zakres zwykłych czynności.

W nowym ujęciu obowiązującej ustawy istnieją dwa rodzaje ochrony ubezpieczeniowej: pełna – dotycząca wypadków mających miejsce na terenie gospodarstwa rolnego, oraz ograniczona – dotycząca wypadków, do których dochodzi poza terenem tego gospodarstwa, gdzie chroniony jest tylko taki stan, w którym dany wypadek zaistniał podczas wykonywania zwykłych czynności związanych z prowadzeniem działalności rolniczej, albo w związku z wykonywaniem takich czynności. Mogłoby się jednak wydawać, że ustawa wymaga tylko istnienia miejscowego związku wypadku z terenem gospodarstwa rolnego, gospodarstwa domowego bezpośrednio związanego z tym gospodarstwem rolnym w przypadku ochrony pełnej.

¹⁹ Por. F. Małyśz, *Wypadki i choroby...*, s. 17-20.

²⁰ Por. S. Szymańska, *Zawał serca jako wypadek przy pracy na tle orzecznictwa Sądu Najwyższego*, „Praca i Zabezpieczenie Społeczne” 1984, nr 11, s. 3641; I. Jędrasik-Jankowska, *Stres jako przyczyna wypadku przy pracy (na tle orzecznictwa Sądu Najwyższego)*, „Praca i Zabezpieczenie Społeczne” 1988, nr 2, s. 60-66; H. Szweczyk, *Stres jako przyczyna wypadku przy pracy*, „Praca i Zabezpieczenie Społeczne” 2003, nr 6, s. 31-38.

W związku z powyższym w literaturze można spotkać nawet postulat oparcia wskazanego ubezpieczenia na obiektywnym fakcie doznania przez rolnika i osoby pozostającej na jego utrzymaniu szkody wskutek wypadku, bez warunku że wypadek miał związek z pracą określaną jako rolnicza²¹. Jednak *de lege lata* w doktrynie i judykaturze dominują poglądy, w świetle których wypadek przy pracy rolniczej musi mieć miejsce przy wykonywaniu czynności związanych z prowadzeniem działalności rolniczej albo pozostających w związku z wykonywaniem takich czynności, ponieważ inaczej wypadki przy pracy rolniczej odnosiłyby się do wszystkich nagłych zdarzeń wywołanych przyczyną zewnętrzną, które zaistniały na terenie gospodarstwa rolnego lub gospodarstwa domowego. Tak więc – jak stwierdzono w literaturze²² – nie można przypisać ustawodawcy zamiaru objęcia pojęciem wypadku przy pracy rolniczej wszystkich nieszczęśliwych wypadków, jakie mogą zdarzyć się na terenie gospodarstwa rolnego lub w gospodarstwie domowym, niezwiązanych z prowadzeniem działalności rolniczej.

Zatem jeśli chodzi o wypadek przy pracy rolniczej, istnienie samego związku miejscowego jest w tym przypadku niewystarczające, oprócz niego musi istnieć jeszcze związek czasowy i funkcjonalny z pracą rolniczą, przy czym nie mamy tu do czynienia z postacią klasycznego, adekwatnego związku przyczynowego.

Charakterystyczna jest tu kombinacja związku „miejscowego” i „czynnościowego” (funkcjonalnego): wypadkiem jest bowiem zdarzenie nagłe wywołane przyczyną zewnętrzną, które nastąpiło na terenie gospodarstwa rolnego i gospodarstwa domowego oraz poza jego terenem przy wykonywaniu „zwykłych czynności związanych z prowadzeniem działalności rolniczej”²³. Taki charakter ma również wypadek, któremu uległ rolnik podczas zbioru owoców z drzew²⁴, a także wypadek, któremu uległ rolnik w gospodarstwie rolnym sąsiada, w ramach pomocy sąsiedzkiej²⁵.

Ochronie podlegają więc tylko takie wypadki, które zdarzyły się na terenie gospodarstwa, lecz tylko *stricte* przy pracy w tym gospodarstwie. Jeśli w konkretnej sytuacji wypadek zaistniał na terenie gospodarstwa rolnego nie pozostaje w związku z pracą rolniczą, nie jest on wypadkiem przy pracy rolniczej.

Potwierdza to także stanowisko Sądu Najwyższego stwierdzające, iż nie można przy uznaniu zdarzeń za wypadek przy pracy całkowicie abstrahować od związku przyczynowo-skutkowego z prowadzeniem gospodarstwa rolnego. Nie można więc uznać za wypadek przy pracy rolniczej zdarzeń, które wydarzyły się na terenie gospodarstwa rolnego lub domowego, wtedy gdy rolnik wyłączył czasowo teren gospodarstwa domowego lub rolnego z działalności rolniczej, np. zorganizował przyjęcie rodzinne, wykonywał usługi na rzecz innych osób, czy podejmował inne prace niemające związku z prowadzeniem działalności rolniczej²⁶. Na przykład zgon rolnika w czasie snu, po spożyciu alkoholu podczas spotkania

²¹ Zob. W. Muszalski, *Wypadki pracujących w rolnictwie indywidualnym a działalność profilaktyczna*, „Polityka Społeczna” 1991, nr 7, s. 9.

²² Por. S. Perestaj, S. Szymańska, *Ubezpieczenie społeczne rolników (zagadnienia prawne)*, „Przegląd Sądowy” 1991, nr 3, s. 31.

²³ Zob. J. Jończyk, *Prawo zabezpieczenia społecznego*, Kraków 2001.

²⁴ Wyrok SN z 23.02.1979 r., III PR 17/79, maszynopis.

²⁵ Wyrok SN z 07.08.1979 r., III UZP 5/79, OSNCP 1980, nr 1, poz. 3.

²⁶ Interpretacja prawna wypadku przy pracy rolniczej uwzględniająca stanowisko wymiaru sprawiedliwości. KRUS, Warszawa 1994, s. 2.

towarzyskiego, nie jest wypadkiem przy pracy rolniczej²⁷. Charakter wypadku przy pracy rolniczej mają natomiast m.in. wypadki zaistniałe podczas prac polowych, przy obsłudze zwierząt gospodarskich, przy porządkowaniu obejścia itp.

Obecnie przyjmuje się dość restrykcyjnie, iż musi wystąpić związek wypadku z pracą rolniczą (działalnością rolniczą). W przypadku wypadku przy pracy rolniczej związek z wykonywaną pracą w gospodarstwie rolnym musi mieć charakter przyczynowy, ponieważ to wykonywana praca ma być przyczyną zmian w organizmie. Wymóg związku przyczynowego wypadku z pracą musi wprawdzie występować w ubezpieczeniu wypadkowym pracowników zastępującym odpowiedzialność odszkodowawczą pracodawcy. Jednak w odniesieniu do wypadku przy pracy pracowników przyczyna zewnętrzna może, ale wcale nie musi, pozostawać w bezpośrednim związku przyczynowym z pracą. Musi jednak pozostawać z nią w związku normatywnym, czyli zazwyczaj w związku miejscowym i czasowym, czyli zadziałać w miejscu i czasie wykonywania pracy²⁸.

W ubezpieczeniu wypadkowym rolników będącym *sui generis* „samoubezpieczeniem” (finansowanym w całości przez samych rolników), związek wypadku z pracą dla ubezpieczającego nie powinien być jednak bezpośredni, a ubezpieczenie powinno go chronić przed wszystkimi wypadkami związanymi z prowadzeniem działalności rolniczej, które zdarzą się na terenie gospodarstwa rolnego i związanego z nim gospodarstwa domowego. Zresztą i tak wypadki przy pracy rolniczej w zdecydowanej większości sytuacji powstają w związku z pracą rolniczą.

De lege ferenda należy postulować, aby definicja „wypadku przy pracy rolniczej” zawierała *expressis verbis* domniemanie, że wszystkie wypadki powstałe na terenie gospodarstwa rolnego lub związanego z nim gospodarstwa domowego są wypadkami przy pracy rolniczej. Natomiast na KRUS ciążyłby obowiązek wykazania, że w konkretnym przypadku zaistniały wypadek nie pozostaje w związku z pracą²⁹.

Na gruncie omawianej regulacji wątpliwości pojawiają się także w związku z rozszerzeniem zakresu terytorialnego wystąpienia zdarzenia na teren gospodarstwa domowego bezpośrednio związanego z gospodarstwem rolnym. Na ogół bowiem nie da się rozdzielić gospodarstwa rolnego od domowego i stanowią one nierozłączną całość.

W związku z tym, że za wypadek przy pracy rolniczej ustawodawca uznał zdarzenie powstałe w gospodarstwie domowym „bezpośrednio związanym z gospodarstwem rolnym”, w praktyce mogą występować trudności z prawną kwalifikacją tego zdarzenia. Nie wiadomo bowiem, jaki bezpośredni związek tych gospodarstw miał ustawodawca na myśli. Zapewne chodzi o każde gospodarstwo domowe, które prowadzi rolnik, bezpośrednio związane z prowadzonym przez niego gospodarstwem rolnym, i tak chyba należy rozumieć intencje ustawodawcy. Nie wydaje się, aby określenie to odnosiło się tylko do nieruchomości (tegoż gospodarstwa domowego), które pozostają w bezpośredniej bliskości z gospodarstwem rolnym. Tym bardziej że ustawodawca wyraźnie wyeksponował drogę ubezpieczonego z mieszkania do gospodarstwa rolnego oraz drogę powrotną jako miejsce wypadku przy pracy rolniczej, a za wypadek przy pracy w gospodarstwie rolnym uznać należy zatem także wypadek jaki nastąpił podczas wykonywania zwykłych czynności związanych z prowadzeniem gospodarstwa domo-

²⁷ Zob. wyrok SN z 25 maja 1999 r., II UKN 652/98, OSNAP 2000, nr 15, poz. 592, s. 704-706.

²⁸ Zob. I. Jędrasik-Jankowska, *Pojęcia i konstrukcje ubezpieczenia społecznego*, Warszawa 2013, s. 421.

²⁹ Po. H. Pławucka, *System ubezpieczenia społecznego rolników*, „Państwo i Prawo” 1992, nr 6, s. 73.

wego, np. w czasie przygotowywania posiłków, sprzątanania, prac remontowych. Zdaniem Sądu Najwyższego jednak za wypadek przy pracy rolniczej można uznać wyłącznie wypadek powstały w trakcie przygotowywania posiłku regeneracyjnego dla rolnika i jego rodziny, o ile miało to związek z wykonywaniem czynności związanych z działalnością rolniczą³⁰. Taka interpretacja Sądu Najwyższego wyłącza spod ochrony ubezpieczeniowej niektóre zdarzenia mające miejsce na terenie gospodarstwa rolnego i związanego z nim gospodarstwa domowego.

Moim zdaniem *de lege ferenda* w zakresie zdarzeń wypadkowych mających miejsce na terenie gospodarstwa rolnego i związanego z nim gospodarstwa domowego należy wrócić do poprzednio istniejącej już przesłanki miejsca wystąpienia zdarzenia wypadkowego i uznać, że związek czasowo-miejscowy lub funkcjonalny jest wystarczający dla kwalifikacji danego zdarzenia jako wypadku przy pracy rolniczej, i prawnie doniosły, ustanowiony przez normę prawną związek normatywny bez konieczności odwoływania się do powiązań przyczynowo-skutkowych. Przy prowadzeniu gospodarstwa rolnego należy bowiem pozostawać w gotowości do pracy praktycznie siedem dni w tygodniu przez całą dobę i na ogół nie sposób jest faktycznie rozdzielić gospodarstwo rolne od gospodarstwa domowego pozostającego z nim w ścisłym związku.

Odwołanie się do powiązań przyczynowo-skutkowych będzie natomiast konieczne w przypadku zajścia wypadku podczas wykonywania poza terenem gospodarstwa rolnego czynności związanych z prowadzeniem działalności rolniczej lub w związku z wykonywaniem tych czynności.

De lege lata konstrukcja prawna pracowniczego wypadku³¹ jest bowiem bardziej korzystna dla poszkodowanych niż prawna konstrukcja wypadku przy pracy rolniczej. *De lege ferenda* należałoby również zastąpić wąskiej pojęcie „wypadku przy pracy rolniczej” szerszym pojęciem „wypadku przy działalności rolniczej”, doprecyzowując jednocześnie pojęcie „działalności rolniczej” na użytek prawa ubezpieczeń społecznych.

Zakres pojęcia wypadku przy pracy rolniczej rozszerzono również na zdarzenia mające miejsce podczas wykonywania poza terenem gospodarstwa rolnego zwykłych czynności związanych z prowadzeniem działalności rolniczej albo w związku z wykonywaniem tych czynności, a także w drodze do miejsca ich wykonywania i w drodze powrotnej.

Zgodnie z art. 11 ust. 1 pkt 3 ust. z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników indywidualnych, miejsce znajdujące się poza terenem gospodarstwa rolnego i gospodarstwa domowego rolnika jest miejscem prowadzenia działalności rolniczej, jeżeli czynności na nim podjęte są zwykłymi czynnościami związanymi z prowadzeniem działalności rolniczej.

Wypadek przy pracy rolniczej ma zatem miejsce przy wykonywaniu „zwykłych czynności związanych z prowadzeniem działalności rolniczej”. Zdaniem Sądu Najwyższego, wprawdzie ustawa o ubezpieczeniu społecznym rolników nie zawiera definicji tego pojęcia, jednakże są to czynności niezbędne do prawidłowego funkcjonowania gospodarstwa rolnego. Będą to więc czynności związane w ścisły sposób z prowadzeniem gospodarstwa, bez których gospodarstwo nie mogłoby prawidłowo funkcjonować.

Wykonywanie zwykłych czynności związanych z prowadzeniem działalności rolniczej obejmuje prace związane z bieżącą produkcją rolną, eksploatacją i naprawą maszyn

³⁰ Zob. wyrok SN z 3 sierpnia 2005 r., I UK 327/04, OSNP 2006, nr 9-10, poz. 163.

³¹ Zob. I. Jędrasik-Jankowska, *Pojęcia i konstrukcje...*, s. 348 i nast; W. Witoszko, *Jednorazowe odszkodowanie z ubezpieczenia wypadkowego*, Warszawa 2010.

oraz urzędów rolniczych, a także z zaopatrzeniem gospodarstwa w środki produkcji. Do czynności tych należy również sprzedaż produktów rolnych. Wykonywane poza terenem gospodarstwa rolno-gospodarskiego czynności mogą pozostawać choćby w pośrednim związku z prowadzeniem gospodarstwa rolnego. Szczególnie dotyczy to prac i czynności związanych z realizacją usług agrotechnicznych, mechanizacyjnych, weterynaryjnych itp., jak też czynności należących do zwykłego zarządu gospodarstwem (np. zawieranie umów, realizacja zobowiązań podatkowych). Za wypadki przy pracy rolniczej należy uznać zatem również wypadki zaistniałe przy załatwianiu spraw związanych z prowadzeniem gospodarstwa rolnego w określonych urzędach i instytucjach.

Zdaniem Sądu Najwyższego wypadkiem przy pracy rolniczej jest także wypadek ubezpieczonego przy prowadzeniu pomiaru gruntów rolnych, w celu rozdzielenia działalności rolniczej od działalności innego rodzaju³², wypadek w trakcie podejmowania czynności mających na celu zakup ziemi³³. Dotyczy to również wypadku, który zdarzył się przy świadczeniu pomocy sąsiedzkiej na rzecz sąsiada prowadzącego działalność rolniczą, przy czym istotne jest to, aby pomoc ta miała charakter wzajemny³⁴. Na przykład praca świadczona w ramach pomocy sąsiedzkiej pozostaje w związku z wykonywaniem zwykłych czynności wówczas, gdy jej tytułem jest np. tzw. odrobienie za świadczenie przez tego rolnika prac maszynowych itp.

Natomiast kontrowersyjny wydaje się pogląd Sądu Najwyższego, według którego wypadek, któremu uległ rolnik wracając do domu z urzędu gminy, gdzie załatwiał sprawy związane z przekazaniem gospodarstwa rolnego następcy, nie jest wypadkiem przy pracy rolniczej³⁵. Pogląd ten trudno zaakceptować, ponieważ załatwianie tego rodzaju spraw mieści się w kategorii czynności związanych z prowadzeniem gospodarstwa rolnego.

Natomiast wypadki przy wykonywaniu zleconych funkcji społecznych nie zostały wymienione w obecnie obowiązującej ustawie, co wydaje się dyskusyjne. Zdaniem Sądu Najwyższego wypadek, jakiemu rolnik uległ podczas lub w związku z udziałem w czynnościach organizacji społecznej, jaką jest samorząd rolniczy, nie jest wypadkiem przy pracy rolniczej³⁶.

Nie zostało też wydane rozporządzenie na podstawie delegacji zawartej w art. 11 ust. 2 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników. Ministrowi Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej udzielono bowiem szerokiej delegacji do określania w drodze rozporządzenia, jakie czynności wykonywane poza terenem gospodarstwa rolnego prowadzonego przez ubezpieczonego lub w którym ubezpieczony pracuje, a nie wymienione w art. 11, ust.1 pkt 3 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników, a więc niepozostające w związku z wykonywaniem zwykłych czynności związanych z prowadzeniem działalności rolniczej albo w związku z ich wykonywaniem – traktuje się na równi z czynnościami związanymi z prowadzeniem działalności rolniczej w zakresie uprawnień do świadczeń z ubezpieczenia z tytułu wypadku przy pracy rolniczej.

Mniej problemów powinna nastęrczać kwalifikacja wypadku przy pracy rolniczej w sytuacji, gdy zdarzenie wypadkowe nastąpiło w drodze rolnika do gospodarstwa rolnego lub w drodze powrotnej, bądź w drodze do wykonywania zwykłych czynności związanych

³² Zob. wyrok SN z 4 czerwca 2008 r., II UK 296/07, OSNP 2009, nr 19-20, poz. 270.

³³ Zob. wyrok SA z 24 września 2002 r., III AUa 582/02, OSA 2003, nr 5, poz. 17.

³⁴ Zob. wyrok SN z 15 grudnia 1999 r., II UKN 264/99, OSN 2001, nr 8, poz. 281.

³⁵ Wyrok SN z 29.05.1980 r., III VZP 2/80, OSNCP 1980, nr 11, poz. 208.

³⁶ Zob. wyrok SN z 1 kwietnia 1998 r., II UKN 581/97, OSNP 1999, nr 6, poz. 220, s. 284-286.

z prowadzeniem działalności rolniczej lub w drodze powrotnej. Należy przy tym stosować ogólne zasady, w świetle których droga powinna być nieprzerwana (chyba że przerwa była życiowo uzasadniona), najkrótsza lub najdogodniejsza ze względów komunikacyjnych.

Sąd Najwyższy opowiadał się jednak tu za funkcjonalnym związkiem wypadku z wykonywaniem zwykłych czynności związanych z prowadzeniem działalności rolniczej lub w drodze powrotnej. Przy czym pojęcie zwykłych czynności należy odnosić do wszystkich czynności wynikających w sposób celowy z potrzeb danego gospodarstwa rolnego, niezbędnych w konkretnej sytuacji do prowadzenia określonej działalności rolniczej.

Sąd Najwyższy uznał także, iż nie jest wypadkiem przy pracy rolniczej wypadek śmiertelny, jakiemu uległ rolnik w stanie upojenia alkoholowego w drodze powrotnej do domu z miejsca wykonywania czynności związanych z prowadzeniem działalności rolniczej. Zdaniem Sądu, ubezpieczony, który w drodze z miejsca wykonywania czynności związanych z prowadzeniem działalności rolniczej do domu wprowadza się w stan upojenia alkoholowego, przerywa drogę powrotną³⁷. W judykaturze wprawienie się w stan nietrzeźwości traktuje się raczej jako zerwanie związku z pracą, a więc brak wypadku, a nie jako okoliczność wyłączająca prawo do świadczeń. Warto zauważyć, że ustawowe przesłanki pozbawiające rolnika i innych poszkodowanych prawa do świadczeń powypadkowych to jednak: brak stałego albo długotrwałego uszczerbku na zdrowiu oraz nietrzeźwość, rażące niedbalstwo, umyślność w działaniu poszkodowanego lub zwłoka w zgłoszeniu wypadku³⁸.

Wydaje się, że w tym przypadku mamy jednak do czynienia z wypadkiem przy pracy rolniczej, ponieważ zachodzą tu wszystkie elementy składowe pojęcia wypadku przy pracy rolniczej. Jednakże poszkodowany, będąc w stanie nietrzeźwości, w znacznym stopniu przyczynił się do wypadku zgodnie z art. 10 ust. 2 pkt 2 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników, co wpłynie negatywnie na powstanie prawa do świadczeń powypadkowych. Jednak w przypadku wypadku śmiertelnego Sąd Najwyższy potwierdził, że członkom rodziny ubezpieczonego, który zmarł wskutek wypadku przy pracy rolniczej lub rolniczej choroby zawodowej, przysługuje jednorazowe odszkodowanie pieniężne niezależnie od tego, czy poszkodowany przyczynił się (i w jakim stopniu) do wypadku³⁹. Zerwanie związku z pracą nastąpiło natomiast w sytuacji, gdy nietrzeźwy rolnik wracał niesprawnym traktorem z pola drogą, która nie była najkrótszą, ani zwykle uczęszczaną, wpadł do rowu i utopił się⁴⁰.

Następnie wymagane jest również wykazanie związku przyczynowego (adekwatnego) pomiędzy niezdolnością do pracy w gospodarstwie rolnym a wypadkiem przy pracy rolniczej. Niezdolność do pracy wskutek zdarzenia wypadkowego zachodzi wówczas, gdy wypadek przy pracy rolniczej jest istotną przyczyną częściowej lub całkowitej niezdolności do pracy, co oznacza, że bez wynikającego z niej uszczerbku na zdrowiu niezdolność do pracy nie wystąpiłaby⁴¹.

³⁷ Zob. wyrok SN z 27 stycznia 1999 r., II UKN 421/98, OSNP 2000, nr 6, poz. 242, s. 272273.

³⁸ Por. D. Puślecki, *Spoleczne ubezpieczenie wypadkowe...*, s. 181 i nast.

³⁹ Zob. wyrok SN z 12 maja 1999 r., II UKN 623/98, OSNAP 2000, nr 14, poz. 555, s. 656.

⁴⁰ Zob. wyrok SN z 20 listopada 1998 r., II UKN 321/98, OSNAP 2000, nr 1, poz. 34.

⁴¹ Zob. wyrok SN z 9 grudnia 2008 r., I UK 147/08, OSNP 2010, nr 11-12, poz. 145.

5. UWAGI KOŃCOWE

Przeprowadzone rozważania pozwalają na stwierdzenie, że regulacja prawna ubezpieczenia wypadkowego nie zapewnia w wystarczający sposób ochrony osobom pracującym w rolnictwie. W praktyce zatem ustawowo zagwarantowane prawo do świadczeń przysługujących z tytułu wypadków w rolnictwie jest dla wielu rolników i domowników niedostępne.

Problemy związane z nieuzasadnionym nieuznawaniem wielu nieszczęśliwych zdarzeń związanych z pracą za wypadki przy pracy rolniczej wynikają z niedoskonałości definicji prawnej „wypadku przy pracy rolniczej”. Należycie skonstruowane pojęcie prawne „wypadku przy pracy rolniczej” ma bowiem fundamentalne znaczenie dla ochrony osób ulegających wypadkom. Tymczasem swoiste cechy pracy rolniczej już w sposób wystarczający uzasadniają objęcie szczególną ochroną rolnika i członków jego rodziny od zdarzeń wypadkowych i chorób związanych z pracą rolniczą. Ubezpieczenia społeczne rolników powinny zatem zapewnić należytą, szeroką ochronę osobom pracującym w rolnictwie.

Pojęcie wypadku przy pracy rolniczej *de facto* jest szersze od definicji wypadku pracowniczego. Zawiera ono w sobie bowiem elementy pracowniczego wypadku przy pracy, wypadku zrównanego z wypadkiem przy pracy oraz wypadku w drodze do pracy lub z pracy.

Związek z pracą rolniczą budzi w praktyce najwięcej problemów z kwalifikacją zdarzeń wypadkowych w rolnictwie. *De lege ferenda* należałoby doprecyzować w przepisach ubezpieczeniowych, że chodzi tu o wszelkie czynności podejmowane przez ubezpieczonego w ramach działalności rolniczej na terenie gospodarstwa rolnego i związanego z nim gospodarstwa domowego oraz w drodze lub w drodze powrotnej na to gospodarstwo pozostające przynajmniej w związku czasowo-miejscowym z wykonywaniem działalności rolniczej.

Moim zdaniem w zakresie zdarzeń wypadkowych mających miejsce na terenie gospodarstwa rolnego i związanego z nim gospodarstwa domowego należy wrócić do poprzednio istniejącej już przesłanki miejsca wystąpienia zdarzenia wypadkowego i uznać, że związek czasowo-miejscowy lub funkcjonalny jest wystarczający dla kwalifikacji danego zdarzenia jako wypadku przy pracy rolniczej, i prawnie doniosły, ustanowiony przez normę prawną, związek normatywny bez konieczności odwoływania się do powiązań przyczynowo-skutkowych. Przy prowadzeniu gospodarstwa rolnego należy bowiem pozostawać w gotowości do pracy praktycznie siedem dni w tygodniu przez całą dobę i na ogół nie sposób jest faktycznie rozdzielić gospodarstwa rolnego od gospodarstwa domowego, pozostającego z nim w ścisłym związku.

Odwołanie się do powiązań przyczynowo-skutkowych byłoby natomiast konieczne w przypadku zajścia wypadku podczas wykonywania poza terenem gospodarstwa rolnego czynności związanych z prowadzeniem działalności rolniczej lub w związku z wykonywaniem tych czynności. *De lege ferenda* należałoby również zastąpić wąskie pojęcie „wypadku przy pracy rolniczej” szerszym pojęciem „wypadku przy działalności rolniczej”, doprecyzowując jednocześnie pojęcie „działalności rolniczej” na użytek prawa ubezpieczeń społecznych.

Przyszła reforma systemu ubezpieczeń społecznych rolników jest zatem nieunikniona⁴². Powinna ona w szczególności zmierzać do rekonstrukcji pojęcia „wypadku przy pracy rolniczej”. Rolnicy jako wyjątkowa kategoria osób dla gospodarki narodowej zasługują na

⁴² Por. D. Puślecki, *Społeczne ubezpieczenie wypadkowe rolników – próba oceny*, „Przegląd Prawa Rolnego” 2010, nr 1, s. 35.

szerszą ochronę ubezpieczeniową niż dotychczas. Należy zdawać sobie sprawę, że działalność rolnicza jest jedną z najbardziej wypadkogennych działalności zarobkowych, a zakres czynności składających się na tę działalność jest bardzo szeroki, rolnictwem zaś trudni się w naszym kraju znaczna grupa społeczno-zawodowa. Wielu z nich nie zasilą w ten sposób kilkumilionowej rzeszy osób bezrobotnych.

Wobec utrzymującego się od lat niepokojąco niskiego stanu bezpieczeństwa i higieny pracy w rolnictwie oraz płynących stąd licznych zagrożeń dla życia i zdrowia rolników, skutkujących wysokim poziomem wypadkowości, rola ubezpieczenia społecznego tej grupy społeczno-zawodowej nie może sprowadzać się jedynie do kompensacji szkody na osobie rolnika poniesionej przez niego w wyniku wypadku przy pracy rolniczej lub rolniczej choroby zawodowej. Powinnością wskazanego ubezpieczenia jest również realizacja aktywnej prewencji ubezpieczeniowej, mającej na celu zapobieganie w środowisku wiejskim zachorowalności na choroby zawodowe i parazytacyjne (pochodzenia zawodowego), wypadkowości i niezdolności do pracy, jak i stymulowanie społecznej przezorności i zapobiegliwości w minimalizowaniu ryzyk losowych i ich skutków, za czym przemawiają względy społeczne, humanitarne i ekonomiczne.

Kreowanie pożądanego poziomu bezpieczeństwa pracy w rolnictwie nie należy tylko do instytucji ubezpieczenia społecznego. W celu ograniczenia zagrożeń powodujących wypadki przy pracy rolniczej i rolnicze choroby zawodowe konieczne jest dokonanie systematycznej przebudowy całego obecnego systemu ochrony pracy i dostosowanie go do nowych realiów społeczno-gospodarczych i konwencji MOP⁴³.

Powodzenie działalności profilaktycznej zależy nie tylko od prowadzących ją wyspecjalizowanych instytucji i organizacji, lecz także od postaw i zachowań członków społeczeństwa, stąd też ważną rolę w tym względzie spełniać powinna popularyzacja w środowisku wiejskim edukacji zdrowotnej, zagadnień bezpieczeństwa i higieny pracy oraz kształtowania wzorców odpowiednich zachowań przy pracy rolniczej mających na celu dbałość o własne zdrowie i życie. Większą niż dotychczas wagę należy również przywiązywać do analizowania przyczyn wypadkowości w rolnictwie, stanowiącego podstawę prowadzenia efektywnej działalności profilaktycznej w tym sektorze.

Bibliografia

- Dąbrowska E., *Świadczenia pozaemerytalne rolników indywidualnych i ich rodzin*, Warszawa 1989.
- Jaworski H., *Wypadki przy pracy i choroby zawodowe rolników oraz działalność prewencyjna KRUS w 2006 roku*, „Ubezpieczenia w Rolnictwie. Studia i Materiały”, 31.
- Jędrasik-Jankowska I., *Stres jako przyczyna wypadku przy pracy (na tle orzecznictwa Sądu Najwyższego)*, „Praca i Zabezpieczenie Społeczne” 1988, 2.
- Jędrasik-Jankowska I., *Ubezpieczenie społeczne*, t. III: *Ubezpieczenie chorobowe. Ubezpieczenie wypadkowe*, Warszawa 2003.
- Jędrasik-Jankowska I., *Pojęcia i konstrukcje ubezpieczenia społecznego*, Warszawa 2013.
- Jończyk J., *Prawo zabezpieczenia społecznego*, Kraków 2001.

⁴³ Por. W. Kobielski, *Wypadki przy pracy i choroby zawodowe rolników. Tendencje zmian*, „Ubezpieczenie w Rolnictwie. Studia i Materiały” 2000, nr 3, s. 57-82.

- Kobielski W., *Wypadki przy pracy i choroby zawodowe rolników. Tendencje zmian*. „Ubezpieczenia w Rolnictwie. Studia i Materiały” 2000, 3.
- Kobielski W., *Wypadki przy pracy i choroby zawodowe rolników – wybrane problemy*, „Ubezpieczenia w Rolnictwie” 2005.
- Loga J., *Wypadek przy pracy. Pojęcie prawne*, Warszawa 1981.
- Małysz F., *Wypadki i choroby zawodowe w gospodarstwie rolnym oraz świadczenia (I)*, „Polityka Społeczna” 1989, 2.
- Muszalski W., *Wypadki pracujących w rolnictwie indywidualnym a działalność profilaktyczna*, „Polityka Społeczna” 1991, 7.
- Olesiński J., *Działalność Państwowej Inspekcji Pracy w 1990 r. (II)*, „Praca i Zabezpieczenie Społeczne” 1992, 11.
- Ostrowski L., *Problemy społeczne wsi polskiej*, Warszawa 1989.
- Perestaj S., Szymańska S., *Ubezpieczenie społeczne rolników (zagadnienia prawne)*, „Przegląd Sądowy” 1991.
- Pławucka H., *System ubezpieczenia społecznego rolników*, „Państwo i Prawo” 1992, 6.
- Puślecki D., *Z problematyki prawnej wypadku przy pracy rolniczej*, „Prawo i Administracja” 2006, 5.
- Puślecki D., *Stały i długotrwały uszczerbek na zdrowiu w wypadku przy pracy rolniczej*, „Przegląd Prawa Rolnego” 2008, 2.
- Puślecki D., *Społeczne ubezpieczenie wypadkowe rolników – próba oceny*, „Przegląd Prawa Rolnego” 2010, 1.
- Puślecki D., *Nowy model społecznego ubezpieczenia wypadkowego rolników*, „Przegląd Prawa Rolnego” 2010, 2.
- Puślecki D., *Zasiłki chorobowe z ubezpieczenia społecznego rolników*, „Ubezpieczenia w Rolnictwie. Studia i Materiały” 2011, 39.
- Puślecki D., *Pojęcie wypadku przy pracy rolniczej – uwagi de lege ferenda*, „Przegląd Prawa Rolnego” 2011, 2.
- Puślecki D., *Społeczne ubezpieczenie wypadkowe rolników. Zagadnienia prawne*, Warszawa – Poznań 2011.
- Rodak K., *Kształtowanie się pojęcia wypadku w ubezpieczeniu społecznym rolników*, „Ubezpieczenia w Rolnictwie” 2012.
- Rychlik T., Kosieradzki M., *Podstawowe pojęcia w ekonomice rolnictwa*, Warszawa 1978.
- Solecki L., *Stres w pracy i życiu rolnika – jego skutki zdrowotne*, „Ubezpieczenia w Rolnictwie. Studia i Materiały” 2008, 32.
- Solecki L., *Ocena ryzyka zawodowego w rolnictwie*, „Ubezpieczenia w Rolnictwie. Studia i Materiały” 2010, 36.
- Szewczyk H., *Stres jako przyczyna wypadku przy pracy*, „Praca i Zabezpieczenie Społeczne” 2003, 6.
- Szewczyk H., *Prawne problemy wypadków przy pracy i chorób zawodowych w rolnictwie*, [w:] *Z problematyki prawa pracy i polityki socjalnej*, t. 16, red. A. Nowak, Katowice 2005.
- Szymanek T., W. Zarychta, *Wypadki przy pracy i dochodzenie roszczeń*, Warszawa 2004.
- Szymańska S., *Wypadek przy pracy w gospodarstwie rolnym w świetle orzecznictwa Sądu Najwyższego i piśmiennictwa za lata 1978-80 (zagadnienia wybrane)*, „Nowe Prawo” 1981, 6.
- Szymańska S., *Zawał serca jako wypadek przy pracy na tle orzecznictwa Sądu Najwyższego*, „Praca i Zabezpieczenie Społeczne” 1984, 11.
- Witoszko W., *Jednorazowe odszkodowanie z ubezpieczenia wypadkowego*, Warszawa 2010.
- Wyka T., *Ochrona zdrowia i życia pracownika jako element treści stosunku pracy*, Warszawa 2003.
- Zagórski J., *Wypadki przy pracy w indywidualnych gospodarstwach rolnych. Wypadkowość w rolnictwie*, Lublin 1996.

Streszczenie: Artykuł dotyczy zakresu prawnej ochrony rolników i innych osób objętych ubezpieczeniem społecznym w świetle ustawy z 20 grudnia 1990 roku o ubezpieczeniu społecznym rolników, poszkodowanych wskutek rolniczych wypadków przy pracy. Pojęcie rolniczej choroby zawodowej zostało skonstruowane dość restrykcyjnie, co istotnie ogranicza zakres ochrony prawnej przysługującej rolnikom poszkodowanym wskutek rolniczych wypadków przy pracy.

De lege ferenda należy zatem postulować w zakresie zdarzeń wypadkowych, mających miejsce na terenie gospodarstwa rolnego i związanego z nim gospodarstwa domowego powrót do poprzednio istniejącej już przesłanki miejsca wystąpienia zdarzenia wypadkowego i uznać, że związek czasowo-miejscowy lub związek funkcjonalny jest wystarczający dla kwalifikacji danego zdarzenia jako wypadku przy pracy rolniczej. Badanie powiązań przyczynowo-skutkowych byłoby natomiast konieczne w przypadku zajścia wypadku podczas wykonywania poza terenem gospodarstwa rolnego czynności związanych z prowadzeniem działalności rolniczej lub w związku z wykonywaniem tych czynności. Pozwoliłoby to włączyć do zakresu pojęcia rolniczych wypadków przy pracy znaczną część wypadków, które nie mają obecnie statusu rolniczych wypadków przy pracy i nie są objęte prawną ochroną systemu ubezpieczeń społecznych rolników.

Słowa kluczowe: praca, wypadki przy pracy rolniczej, ubezpieczenie społeczne rolników, ochrona prawna ubezpieczonych, polityka rolna

LEGAL CONCEPT OF AGRICULTURAL ACCIDENT AT WORK

Summary: The article discusses the scope of legal protection of farmers and other people covered by social insurance under the Act on social insurance for farmers of 20 December 1990 who were injured as a result of agricultural accidents at work. The concept of occupational disease in agriculture has been defined in a quite restrictive manner, thus significantly limiting the scope of legal protection to which the farmers injured as a result of agricultural accidents at work are entitled.

Therefore, *de lege ferenda* postulates should be proposed within the scope of accidents which took place at the premises of a farm and household connected to it, return to previously existing requirement of the accident's place of occurrence and assume that the time and place relation or functional relation is sufficient to qualify a given accident as agricultural accident at work. Whereas, examination of cause and effect relations would be necessary in case of occurrence of an accident while performing activities connected with operating agricultural business or in connection with performance of these activities outside the premises of the farm.

It would allow to incorporate to the scope agricultural accidents at work concept a significant part of the accidents which currently are not recognized as agricultural accidents at work and are not covered by legal protection of the farmers' social insurance system.

Key words: work, agricultural accidents at work, social insurance of farmers, legal protection of the insured, agricultural policy